

12

Doba
**doutnáková
a kolečková**

cca 1450-1780

Palné zbraně se od svých počátků ve 14. století až do druhé poloviny 19. století ve své většině nabíjely ústím hlavně, tedy zepředu. Proto o nich hovoříme jako o předovkách. Do hlavně takové zbraně se nejprve vložila prachová náplň a poté střela s ucpávkou. Úniku prachových plynů směrem dozadu při výstřelu bránil dnový šroub, který hlaveň zezadu uzavíral a nutil prachové plyny odcházet pouze dopředu ústím hlavně. Nabíjení předovek bylo sice pomalé, zároveň se ale daly vyrábět dobovými technologiemi ve velkých počtech. Po řadu století musely lidstvu stačit. _____ Až do 19. století vývoj předovek spočíval v hledání způsobu, jak co nejjednodušeji a nejspolehlivěji zažehnout prachovou náplň v hlavni a přivést tím zbraň k výstřelu. _____ Pro všechny tyto způsoby zážehu je společné, že do hlavně byl v její zadní části, zpravidla z boku, vyvrtán tenký kanálek sahající až do komory. Tomuto kanálku se říká zátravka. Vedle zátravky vně hlavně je umístěna malá pánvička, na kterou se nasypal střelný prach. Když se střelný prach zažehne, plamen prošlehne zátravkou do komory, kde zapálí prachovou náplň, a dojde k výstřelu. _____ Nejstarší palné zbraně se odpalovaly pomocí rozžhaveného želízka nebo hořícího dřívka, které se ručně přikládalo přímo k zátravce. Tento způsob zážehu však vyžadoval blízkost otevřeného ohně. Jisté zlepšení v tomto ohledu představoval pomalu hořící doutnák, který střelec držel v ruce. _____ Zatímco pro děla byl jednoduchý způsob odpálení pomocí doutnáku na luntovém kopí v zásadě dostatečný, ovládání takto odpalovaných ručních palných zbraní bylo obtížné. Střelec mohl použít pouze jednu ruku, zatímco druhá manipulovala s doutnákem. Míření bylo proto značně komplikované. Problém nezmizel ani v případě, že jeden člověk zbraň držel a mířil a druhý ji doutnákem odpaloval. _____ Významné vylepšení ručních palných zbraní proto představovaly od 15. století první doutnákové zámky. Zapálený doutnák, který dříve střelec držel v ruce, konstruktéři uchytili v čelistech zámku, s nimiž se po stlačení spouště přiklopil na pánvičku, kde zažehl střelný prach. Doutnákový zámek byl jednoduchý a z hlediska výroby levný. Prosadil se především u vojenských dlouhých palných zbraní (mušket). Jeho éra se v Evropě definitivně uzavřela s koncem 17. století. _____ Pěchota se přesto musela v případě doutnákového zámku smířit s řadou negativ. Při manipulaci s otevřeným ohněm neustále hrozilo, že jiskra z hořícího doutnáku něco zapálí. Zapálený doutnák navíc produkoval kouř, v noci svítil a prozrazoval polohu střelce. Samozřejmě také mohl zvlhnout a stát se nefunkčním. Ještě hůře použitelné byly doutnákové zbraně v případě jezdeckva. Totéž platilo i pro lov. _____ Nedostatky doutnákového zámku do značné míry eliminoval vynález zámku kolečkového, jenž vznikl pravděpodobně v Německu kolem roku 1500. Jeho princip spočívá v tom, že se kohout, v jehož čelistech je uchycen pyrit, přiklopí ke zdrsněnému kolečku poháněnému perem. Po stisknutí spouště se kolečko pootočí, čímž vykřeše jiskry, které dopadnou na pánvičku a zažehnou na ní střelný prach. Následně plamen prošlehne zátravkou do komory zbraně. _____ Kolečkový zámek si jiskry potřebné k zapálení střelného prachu vytváří sám, takže střelec nebyl nucen používat hořící doutnák. Zámek se uplatnil zvláště ve výzbroji jezdeckva. Umožnil rovněž rozvoj loveckých palných zbraní a také konstrukci krátkých palných zbraní – pistolí. Zatímco u vojenských zbraní, zbraní sebeobraných a ve většině Evropy také zbraní loveckých kolečkový zámek definitivně mizí na přelomu 17. a 18. století, ve střední Evropě (německy hovořící země, k nimž počítáme i naše území) se kolečkové lovecké kulovnice vyráběly souběžně s křesadlovými až do druhé poloviny 18. století.

Pamětnice znovuzrození olomoucké pevnosti

Doutnáková hákovnice / Rakousko / 2. polovina 17. století

Osmnáct let trvající švédská okupace Olomouce v průběhu třicetileté války znamenala pro město doslova katastrofu. Vedle ztráty politického postavení, obrovských hospodářských škod a drastického úbytku obyvatelstva bylo značně zpuštěno a poničeno. Padl dokonce návrh srovnat město se zemí a na jeho místě založit vesnici. Další politický a vojenský vývoj toto rozhodnutí naštěstí zvrátil; pozice Olomouce jakožto opevněného a z vojenského hlediska důležitého bodu na mapě monarchie zůstala zachována. Dekretem císaře Ferdinanda III. byla v roce 1655 spolu s Brnem, Jihlavou a Uherským Hradištěm prohlášena zemskou pevností. Druhá polovina 17. století proto byla dobou opětovného budování městského opevnění a posilování obranyschopnosti. Vedle přítomnosti stále císařské posádky a aktivace měšťanské milice to znamenalo i postupné doplňování potřebné výzbroje. Celkem Vídeň poskytla městu na tisíc mušket a pět set pík. Větší problém představovala děla, většina původních nebyla střelbyschopná.

V souboru dvou desítek mohutných hradebních pušek, které se dochovaly ve sbírce olomouckého muzea, se nachází jedna ve srovnání s ostatními výrazně subtilnější. Se svými sedmi kilogramy je také o polovinu lehčí. Jedná se o vojenskou celopažbenou hákovnici s doutnákovým zámekem. Přibližnou dobu jejího vzniku lze stanovit podle dvou na hlavní ražených značek PS a L pod královskou korunkou, vztahujících se k osobě císaře a českého krále Leopolda I. (vládl v letech 1658–1705).

O mnoho více nám toho o sobě zbraň bohužel neprozradí. Některé indicie s ní spojené nás však vedou k domněnce, že Olomouc nikdy neopustila. Mimo jiné patřila mezi první exponáty, které do svých sbírek přijalo nově vzniklé české muzeum při Vlasteneckém spolku muzejním (1883). Za zmínku stojí i její dárcem, olomoucký kanovník Jan svobodný pán Henniger z Ebergu. Jakkoliv nás to dnes může poněkud překvapit, zájem duchovních o historické zbraně nebyl v dané době rozhodně ničím neobvyklým.

-
 Při pohledu shora je zřejmé, že na zbrani chybí víčko pánvičky.
-
 Vývrt hlavně této zbraně je hladký bez drážek.
-
 Značka v podobě písmene L pod korunkou na levé straně osmiboké hlavně dokládá rakouský původ zbraně.

15 | Doutnáková a kolečková

Celková délka • 1785 mm

Délka hlavně • 1362 mm

Ráže • 20 mm

Inventární číslo • V 1 / VMO

